

به کردارکردن له زمانی کوردی (شیوه زاری سلیمانی) دا

به پیی مۆرفۆلۆژی دابه شکارو

محمد عمر عول، شالو عبدالله صالح

بهشی کوردی، کۆلیجی زمان، زانکۆی سلیمانی، سلیمانی، هه‌رێمی کوردستان، عێراق

بهشی یه‌که‌م

تیۆری مۆرفۆلۆژی دابه شکارو

1. چه‌مک و ناساندنی مۆرفۆلۆژی دابه شکارو:

له زمانه‌کاندا ره‌گه‌کان ده‌توانن له شیوه‌ی چه‌ند پۆله‌ره‌گه‌زێکدا ده‌ریکه‌ون. ئەمه‌ له زمانی کوردیشدا وایه، بڕوانه‌ نمونه‌کانی له (1) دا هاتوون:

(1) (کورد):

أ. کورد: کورد نهمته‌وه‌یه‌کی دێرینه. (ناو)

ت. کوردی: ئەو جلی کوردی له‌به‌ردایه. (ناوله‌ناو)

ب. کورداند: ئیمه‌ ئه‌لفوویی عه‌ره‌به‌یان کورداند. (کردار)

پ. کوردانه: ئەو له‌ ئه‌وروپاش کوردانه ده‌ژی. (ناوله‌لکردار)

له (DM) دا گریمانه‌کردنی ره‌گی بپۆله‌ره‌گه‌ز له ئەمه‌وه‌ سه‌رچاوه‌یگرته‌وه‌ و ده‌یه‌وێت بپۆله‌ره‌گه‌ز (Categorization) له ئەو

گریمانه‌یه‌وه‌ سه‌رچاوه‌یگرته‌وه‌، که ره‌گ (Root) ه‌کان له‌ فهره‌ه‌نگی ته‌سکدا بپۆله‌ره‌گه‌ز (Categoryless) ن و وه‌ک ته‌تۆمیک به‌شدارێ له‌ هه‌لگواستنی رسته‌سازیدا ده‌که‌ن و له‌ رسته‌سازیدا پۆله‌ره‌گه‌ز وه‌رده‌گرن. به‌کردارکردن له‌ پال به‌ناوکردن و به‌ئاوله‌لناوکردن و به‌ئاوله‌لکردارکردندا ده‌که‌وێته‌ ژیر چه‌مکی به‌پۆله‌ره‌گه‌زکردنه‌وه‌.

ئهم توێژینه‌وه‌یه‌ بۆ (به‌کردارکردن له‌ زمانی کوردی) (شیوه‌زاری سلیمانی) دا به‌ پیی مۆرفۆلۆژی دابه‌شکارو) ته‌رخانه‌کراوه، به‌ پیی ئەم تیۆره‌ هه‌ولێکه‌ بۆ شیکردنه‌وه‌ی دروسته‌ی کرداره‌ بنه‌رته‌ی و دارپێژاوه‌کانی (زمانی کوردی/شیوه‌زاری سلیمانی).

توێژینه‌وه‌یه‌ که له‌ دوو به‌ش بپنکهاوتوه: به‌شی یه‌که‌م بۆ ناساندنی لایه‌نی تیۆری (DM) دیاریکراوه. به‌شی دووه‌م بۆ لایه‌نی کاره‌کی چۆنیی پینکهاوتن و دروسته‌ی هه‌رێمی کرداره‌ بنه‌رته‌ی و دارپێژاوه‌کان له‌ زمانی کوردیدا دیاریکراوه.

ئهم توێژینه‌وه‌یه‌ که دا رینازی په‌سنی شیکاری په‌یره‌وکاره‌ و له‌ رووی تیۆریشه‌وه‌ پشت به‌ زاراوه‌ و بۆچوونه‌کانی مینیال پرۆگرام و تیۆری (DM) به‌ستراوه. ئەو نمونه‌ی له‌ توێژینه‌وه‌که‌دا تیشکیانخراوه‌ته‌سه‌ر، ئەو کرداره‌ بنه‌رته‌ی و دارپێژاوه‌کان، که له‌ ئاخواتنی قسه‌پنکه‌رانی (زمانی کوردی/شیوه‌زاری سلیمانی) هه‌وه‌ وه‌رگیراون.

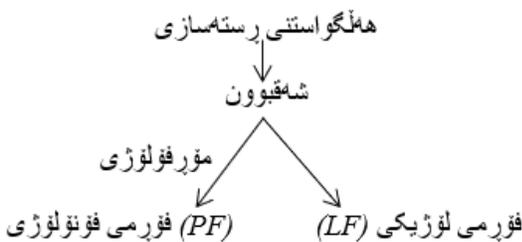
پیشه‌کی:

له‌ مۆرفۆلۆژی دابه‌شکارو دا به‌پۆله‌ره‌گه‌زکردن (Categorization) له ئەو گریمانه‌یه‌وه‌ سه‌رچاوه‌یگرته‌وه‌، که ره‌گ (Root) ه‌کان له‌ فهره‌ه‌نگی ته‌سکدا بپۆله‌ره‌گه‌ز (Categoryless) ن و وه‌ک ته‌تۆمیک به‌شدارێ له‌ هه‌لگواستنی رسته‌سازیدا ده‌که‌ن و له‌ رسته‌سازیدا پۆله‌ره‌گه‌ز وه‌رده‌گرن. به‌کردارکردن له‌ پال به‌ناوکردن و به‌ئاوله‌لناوکردن و به‌ئاوله‌لکردارکردندا ده‌که‌وێته‌ ژیر چه‌مکی به‌پۆله‌ره‌گه‌زکردنه‌وه‌.

ئهم توێژینه‌وه‌یه‌ بۆ (به‌کردارکردن له‌ زمانی کوردی) (شیوه‌زاری سلیمانی) دا به‌ پیی مۆرفۆلۆژی دابه‌شکارو) ته‌رخانه‌کراوه، به‌ پیی ئەم تیۆره‌ هه‌ولێکه‌ بۆ شیکردنه‌وه‌ی دروسته‌ی کرداره‌ بنه‌رته‌ی و دارپێژاوه‌کانی (زمانی کوردی/شیوه‌زاری سلیمانی).

توێژینه‌وه‌یه‌ که له‌ دوو به‌ش بپنکهاوتوه: به‌شی یه‌که‌م بۆ ناساندنی لایه‌نی تیۆری (DM) دیاریکراوه. به‌شی دووه‌م بۆ لایه‌نی کاره‌کی چۆنیی پینکهاوتن و دروسته‌ی هه‌رێمی کرداره‌ بنه‌رته‌ی و دارپێژاوه‌کان له‌ زمانی کوردیدا دیاریکراوه.

له‌ توێژینه‌وه‌یه‌که‌دا رینازی په‌سنی شیکاری په‌یره‌وکاره‌ و له‌ رووی تیۆریشه‌وه‌ پشت به‌ زاراوه‌ و بۆچوونه‌کانی مینیال پرۆگرام و تیۆری (DM) به‌ستراوه. ئەو نمونه‌ی له‌ توێژینه‌وه‌که‌دا تیشکیانخراوه‌ته‌سه‌ر، ئەو کرداره‌ بنه‌رته‌ی و دارپێژاوه‌کان، که له‌ ئاخواتنی قسه‌پنکه‌رانی (زمانی کوردی/شیوه‌زاری سلیمانی) هه‌وه‌ وه‌رگیراون.

هیلکاری (1): ته‌لارسازی پترمانی (DM). (Shawder, 2014, 1).

ا. به‌هینلیکردنی مؤرفه ناهرجسته‌کان: به‌هینلیکردن له پیش جینگیکردنی وشه‌کاریهوه جینه‌جینده‌کریت.
ب. به‌هینلیکردنی پارچه فونولوژییه‌کان: به‌هینلیکردن له دواى جینگیکردنی وشه‌کاریهوه جینه‌جینده‌کریت. (Embick&Halle, 2004, 49).

۷- یاساکانی ریکخستنهوه (Readjustment rules):

ئەو یاسایان، که له پیکهاتەى (PF) دا له‌دواى جینگیکردنی وشه‌کاری روودەدەن و فۆرۆلۆژی ئەو دانە وشه‌کاریانەى، که پیشتر جینگی‌کراون، دەگۆرن.

۱. ۲. لیستی مؤرفه و دانەکان له (DM) دا:

به پێی ئەم تێۆره وشه و فریزیش به‌رهه‌می رسته‌سازین. هەر بۆیه هیچ فەرهنه‌گیکی به‌رهه‌مهینەر، که وشه‌کان تیندا دروست‌کراون و هه‌لگیران، بوونی نییه. واتا (هیچ شتی‌ک/که‌رسته /object) یکی ئالۆز له یادگه‌دا هه‌لناگیریت: به‌لکو ده‌یت هەر که‌رسته‌یه‌کی ئالۆز، هەر جارێک، که به‌کارده‌هینیت، له لایهن ریزمانیه‌وه هه‌لگیریت. (Embick, 2015, 21). هەر بۆیه (DM) فەرهنه‌گی نه‌ریتی ده‌ته‌فینتیه‌وه و بۆ سێ لیستی دابه‌شیده‌کات، که بریتین له:

ا. لیستی مؤرفه‌کان:

ئەم لیسته، یاخود "فەرهنه‌گی ته‌سک" جینگی فەرهنه‌نگ به‌راسته‌وخۆترین شیواز ده‌گریتیه‌وه، به‌جۆرێک ئەو یه‌کانه‌ دابنده‌کات، که رسته‌سازى کاربان له‌سه‌ر ده‌کات. ئەم لیسته ره‌گه‌ ئه‌تۆمیه‌کانی زمان و چه‌پکه‌ ئه‌تۆمیه‌کانی سڤا ریزمانیه‌کان له‌خۆده‌گریت. (Maranz, 1998, 2).

رسته‌سازى دابنده‌کات. مؤرفه‌کان به‌ ئەم جۆره‌ن:

۱. مؤرفه‌ ناهرجسته‌کان/مؤرفه‌ ئه‌رکيه‌کان: ئەمانه‌ ته‌نیا له‌ سڤا نافۆنه‌تیکيه‌کان پینکدين، وه‌ک [رابوردوو]، [کۆ]، [به‌پۆله‌ره‌گه‌زکه‌ره‌]، یان ئەو سڤایانه‌ى، که گریی ده‌رخه‌ری پینکده‌هینن، وه‌ک مؤرفه‌ی ناساندن.

۲. ره‌گه‌کان: ئەمانه‌ پۆلی کراوه، یان مؤرفه‌ فەرهنه‌گییه‌کان پینکده‌هینن، که له‌ مؤرفه‌کانی وه‌ک: (شاخ $\sqrt{\quad}$ ، بر $\sqrt{\quad}$ ، ...) پینکدين. شایه‌نی باسه‌ نووسینی ره‌گه‌کان به‌ ئەم شیوه‌یه: (شاخ $\sqrt{\quad}$)، به‌واتای ره‌گیکی بپۆله‌ره‌گه‌زی ناهرجسته‌ دیت. کاتیکیش له‌ ژیر ره‌گا نه‌یت، به‌ واتای دانه‌یه‌کی وشه‌کاری به‌رجسته‌ دیت، که ره‌گه‌کەى نواندوه.

شایه‌نی باسه‌ مؤرفه‌ ئه‌رکيه‌کان له‌ ئەو سڤایانه‌ پیکهاتوون، که جیهانی (Universal) ن له‌ لایهن ریزمانی گشتیه‌وه به‌رده‌ستکراون، به‌لام ره‌گه‌کان په‌یوه‌ستکردنی ده‌نگ و واتای زمانیکی دیاریکراون.

ب. لیستی دانە وشه‌کارییه‌کان (Vocabulary Items):

ئەم لیسته دانەى وشه‌کاری لیکسیکی (LVI) و دانەى وشه‌کاری ئه‌رکی (FVI) و یاساکه‌، که ناوه‌پۆکی فونولوژییه‌وه بۆ مؤرفه‌ ناهرجسته‌کان دابنده‌کات. هه‌روه‌ها (وشه‌کاری به‌ پێی سروشته‌کەى به‌رهه‌مهینەر، به‌لام ده‌تواریت فراوانکریت). (Pflau, 2000, 84).

ج. لیستی ئینسایکلۆپیدیا (Encyclopedia):

ئەم لیسته هه‌م لیکه‌انه‌ی زیاده‌ (extra) ی ریزمانی و هه‌م ئیدئۆمی له‌خۆده‌گریت. (ئینسایکلۆپیدیا واتا تاپه‌ته‌کانی ره‌گه‌ دیاریکراوه‌کان، به‌ گۆزه‌ی دموربه‌ر (Context) ی

وه‌ک له‌ ته‌لاسازیه‌که‌دا دیاره، له‌ ئەم تێۆره‌دا (مؤرفۆلۆژی) له‌ دواى رسته‌سازى دیت، که (Embick&Noyer) به‌ ئەم شیوه‌یه پیناسه‌یانکردوه: (ئیمه‌ مؤرفۆلۆژی وه‌ک زاراوه‌یه‌کی به‌رک (cover) بۆ زنجیره‌یه‌ک ئۆپه‌راسیۆن به‌کارده‌هینن، که له‌سه‌ر لقی (فۆرۆی فونولوژی) روودەدەن، دواى ئەو خاله‌ى، که تیندا هه‌لگواستى رسته‌سازى له‌ نیوان فۆرۆی فونولوژی و فۆرۆی لۆژیکی شه‌مه‌دیه‌ت). (Embick&Noyer, 2001, 558). ئۆپه‌راسیۆنه‌کانیش ئەمانه‌ن:

۱. لیکدانى مؤرفۆلۆژیانه (Morphological Merger):

ئەم ئۆپه‌راسیۆنه‌ جووله‌ى سه‌ر ده‌گریتیه‌وه، که له‌ دواى رسته‌سازى دروست، له‌ پیکهاتەى مؤرفۆلۆژی (PF) دا روودەدات. که بۆ یه‌که‌م جار له‌ لایهن (مارانز) وه‌ پیناسیازکراوه و به‌ ئەم شیوه‌یه پیناسه‌یکردوه:

له‌ هەر ئاستیکی شیکاری رسته‌سازیدا ... ره‌نگه‌ په‌یوه‌ندیه‌ک له‌ نیوان X و Y دا به‌هۆی به‌گیره‌ککردنی سه‌ری لیکسیکی X به‌ سه‌ری لیکسیکی Y په‌وه جینگی بگیریته‌وه. (Maranz, 1988, 261).

۲. تیکه‌لکردن (Fusion):

تیکه‌لکردن ئۆپه‌راسیۆنیکه، که تیندا دوو گری له‌ ناو یه‌ک گریدا پیش جینگیکردنی وشه‌کاری یه‌کده‌گرن. (ئهمه‌ بۆ ئەو بارانه‌یه، که سڤا (Feature) فەرهمیه‌کان له‌ چه‌ندان گری کۆتایی جیاوازه‌وه هه‌موویان له‌ لایهن یه‌ک دانه‌ (Item) ی وشه‌کارییه‌وه به‌رجسته‌ده‌کرین). (Siddiqi, 2006, 42).

۳. دابه‌شکردن (Fission):

ئەم ئۆپه‌راسیۆنه‌ پینچه‌وانه‌ی تیکه‌لکردنه. چونکه‌ یه‌ک جینکه‌وته‌ی دانه‌ بۆ زیاتر له‌ جینکه‌وته‌یه‌ک دابه‌شده‌کات. ئەمه‌ش بۆ ئەو بارانه‌یه، که ره‌نگه‌ تا که مؤرفه‌یه‌ک له‌ گه‌ل زیاتر له‌ دانه‌یه‌کی وشه‌کاریدا هاوتاییت.

۴. هه‌ژارکردن (Impoverishment):

هه‌ژارکردن ئۆپه‌راسیۆنیکه، که سڤایه‌کی مؤرفه‌یه‌کی له‌ ده‌وره‌یه‌کی دیاریکراودا ده‌سپرتیه‌وه، له‌ دواى سه‌رینه‌وه، مؤرفه‌یه‌که‌ له‌ جینگیکردنی هەر دانه‌یه‌کی وشه‌کاری، که پینوستی به‌ ئەو سڤایه‌ هه‌یه، هه‌لدیت. (Embick&Noyer, 2005, 17).

۵. مؤرفه‌ی جیاکراوه (Dissociated Morpheme) / زیادکردنی گریکان و سڤاکان:

بریتین له‌ ئەو گری و سڤایانه‌ى، که به‌ پێی پینداویسته‌یه‌کانی (باش پیکهات) ی زمانه‌ دیاریکراوه‌کان له‌ (PF) دا زیادده‌کرین. ئەم پینداویسته‌یه‌ کاریه‌ریه‌کی ئاشکرایان هه‌یه و ده‌یت قسه‌که‌رانى زمان فیرپین، به‌لام بۆ رافه‌کردنی واتای هه‌رگیز کۆکینن، به‌لکو ته‌نیا رازینه‌روه‌ى نواندى رسته‌سازین. بۆ نمونه‌، فۆرمه‌ جیاجیاکانی دۆخ، که له‌ هه‌ندیک زماندا له‌ سه‌ر ناو و ئاوملناوه‌کان ده‌رده‌که‌ون.

۶. جینگیکردنی وشه‌کاری (Vocabulary Insertion) و به‌هینلیکردن (Linearization):

به‌ پێی ئەم تێۆره، مؤرفه‌کان، که به‌شدارى له‌ هه‌لگواستى رسته‌سازیدا ده‌کن، ناهرجسته‌ن و فۆرۆمه‌کانیان له‌ پیاوژیه‌که‌دا، که پینده‌گوتیت: (جینگیکردنی وشه‌کاری)، به‌ هۆی دانە وشه‌کارییه‌که‌وه ده‌نوێترین. هه‌روه‌ها رسته‌سازى دروسته‌کان به‌ شیوه‌ى هه‌ره‌ی پیناده‌کات و دواتر له‌ (PF) دا به‌هینلیده‌کرین. بۆ ئەمه‌ دوو ئەگه‌ر هه‌یه:

پروژمېکن، بملکو بؤ نموی سېا رافه نه کړاوه کيما ن پېشکريټ، پيوېسته له گڼل تهواو کريک ليکېدريږي. هسروها سسره به پوله رپه گز کړه کيما ن تهنيا سفر (∅) ن. به شوي نکهوتی (لؤوېنستام) و گريمانه فراوانه کيما ن (DM)، (Creemers. et al.: 2018) گريمانه نمويان کړدوه، که نهو گيره که دارپزه رانه می تهنيا يک پوله رپه گز دنويټن، سسره می پوله رپه گز کړه کيما ن، نهواهنشي زياتر له پوله رپه گز يک دنويټن، رپه گي بمنن.

بېشي دووم

به کردار کړدن (Verbalization) له زماني کورديدا:

پاش خستننه پرووی تيوره که به پيوېستی دوزانين له نم به شدا له پرووی کاره کيما نوه چونيټي پروسه می به کردار کړدن له زماني کورديدا به نمونه وه وهرپکريږي.

۱،۲. رپه گه نازاده کيما ن له زماني کورديدا:

نهو رپه گانه، که به تهنيا دتوانن تا ناستي فريز پروزه بکيما ن. له زماني کورديدا (شيوه زاري سلتياني) دا رپه گي کردار هک ان به شويکي زوريان نملؤمؤرفي دهوروبه می (تهواو کارانه /Suppletive) له دهوروبه می نه سپيکت (A) تهواو کړاويدا پيشاننده دن. وانا نهوه می نهرتيانه پينده گوتريټ قه دي کردار، له راستيدا کرداريکه، که له رپه ک و نه سپيکتی تهواو کړاوي پيکاتوه، وانا (رپه ک + /د - /ا - /ت - /و - /ي). سهاره ت به تافي راپوردوو و رانه بوردووش، (مؤرفي تاف له کورديدا ناوه نديدا نييه، به وانا يه کي تر تاف دهرکه وتنيکي مؤرفؤلؤزيانه می نييه). (Mahmood, 2022, 60). سهاره ت به نه سپيکتی تهواونه کړاوي، که نامازه به تهواونه بووني کړد يه ک دهکات. هسره چنده (کهره می: ۱۳۹۶) پيپوايه (ده) مؤرفيميکي تيکه له و له هسره مان کتا وهک رپزه می راکه يانندن و جه مسسره می نه وي و نه سپيکتی تهواونه کړاوي له تافي رانه بوردودا نه رکده ينيټ. به لام نييه پيپوايه (ده) رپزه می راکه يانندن و جه مسسره می نه وي (Σ) به رجه سسته دهکات و نه سپيکتی تهواونه کړاوي به رجه سسته ناکات. بملکو نه سپيکتی تهواونه کړاوي به دانه می وشه کاري (-ي، ∅) دنويټريټ، که نملؤمؤرفي دهوروبه ميږي و هسره يه کيما ن له گڼل کومه ليک رپه گان دین، هسروهک چؤن نه سپيکتی تهواو کړاوي له شيوه می پينچ نملؤمؤرفي جياوازدا به رجه سسته دن. بروانه نمونه می (۴):

(۴) - ي: (شک، √، پس، √، ...)

∅: (که، √، مر، √، ...)

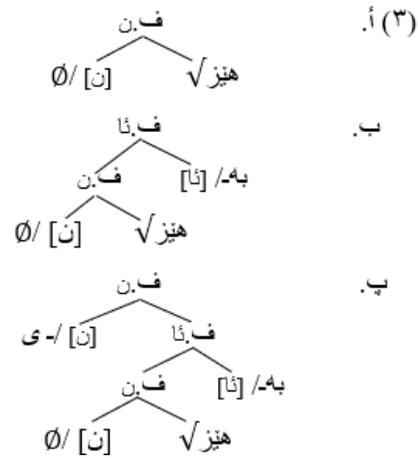
نمونه می (۴) نهوه دهخانه پروو، که کومه ليک رپه ک کاتيک به کردار دهرکريږي، نه گهر به کردار کهره که سسريټ، بؤ نه سپيکتی تهواونه کړاوي دانه می (-ي) و هره دهرگريږي، وهک (ده) شک - ي - ن، دم - پس - ي - ن، ...). هسروهه کومه ليکي تر له رپه گه کيما ن دانه می سفر (∅) ورده گريږي، وهک (ده - که - ∅ - ن، دم - مر - ∅ - ن، ...).

شاهي نې باسه، ليره دا دتوانريټ، بگوتريټ، که (ي) به شويکه له رپه گه کيما ن و نه سپيکتی تهواونه کړاوي نييه، به لام بؤ نمونه له کرداريکي وهک (ده گه وچيږي) دا، ناشکرايه، که (گه وچ) وهک ناوه نلواويکي سسره بخؤ له زمانه کيما ندا هه يه و رپه گه کيما ن (گه وچي) نييه. دهرکريټ بگوتريټ: (ده گه وچي) به يي (ي) وانا ددات به ده سسته وه (ي) دهرپريټيکي زياده يه، به لام کاتيک ده ليږي: (کوردام/ده کورديټ) ناتوانريټ (ي) دهرنهربرديټ. ناشکراشه، (کوردي) وهک ناويکي سسره بخؤ له زمانه کيما ندا هه يه و رپه گه کيما ن (کوردي) نييه. يا خود که ده ليږي: (تورکان، دهورکيږي) به هسره مان شيوه رپه گه که (تورکي) نييه. بروانه نم رستانه می له نمونه می (۵) دا دراوږي:

نمجامه دهرريټ، ليستي دانه کيما ن راپويزي پينده کريټ. هسره شياکاريه کيما ن له چوارچينو به دا بکريټ، به ناچاري نم سې هسره گاهه له خؤده گريټ. هسره بؤ يه پيکاتو شوه له فهره يکي به رجه سسره رپه رونا دات، بملکو سې هسره گاهي جياواز له خؤده گريټ. له به ر نم هسره گاهه به نم چوارچينو به ده گوتريټ: مؤرفؤلؤزي دابه شکراو). (Nevins, 2015, 5). رپه گه کانيش له ليستي دانه به رايه کانا: (أ). پيوله رپه گز ن. ب. له گوشه گيرکردندا تواناي کورديديان نييه. پ. زمانه وانيانه چه ميکيکي ناپاکيچکراو دهرنهرن). (Nevins, 2015, 36). هسروهه ده يټ هه موو رپه گيک له گڼل سسره يکي پيناسه کړدي پوله رپه گز دا ليکېدريټ:

- گريمانه می به پوله رپه گز کړدن:

رپه گه کيما ن ناتوانن دهرپه کيما ن (ناتوانن گوتريږي، يان رافه بکريږي) به يي نهوه می به پوله رپه گز کړيږي: نهوان له رپه گي ليکدانيان به شيوه يه کيما ن رسته سازيانه، له گڼل سسره نه کيما ن پيناسه کړدي پوله رپه گز دا به پوله رپه گز دهرکريږي. (Embick&Maranz, 2008, 6) به لام گريمانه کړدي رپه گي نيلايه ن له پوله رپه گز به نهو مانايه نييه، که (ده يټ هه موو رپه گيک له هه موو رپه گيک يه کيما ن ته گه رپيدا، بؤ نمونه له هه موو (پوله رپه گز يکي ليکسيکي) جياوازدا، به خؤشاليه وه دهرپه کيما ن). (Embick&Maranz, 2008, 8) به يي گريمانه می به پوله رپه گز کړدن هيچ وشه يه کيما ن ساده نييه، بملکو هه موو وشه يه کيما ن، لانيکه م، له رپه گيک و سسره يکي پيناسه کړدي پوله رپه گز پيکاتوه. بروانه دروسته می وشه کاني: (هيزي)، (به هيزي)، (به هيزي) که له نمونه می (۳) دا هاتوون:

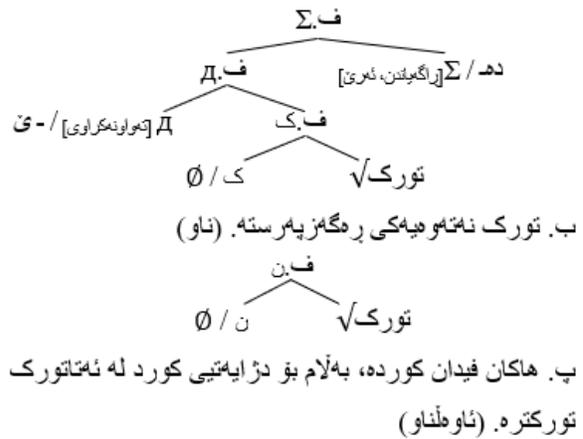

له نمونه می (۳، أ) دا سسره می پيناسه کړدي پوله رپه گز سفره، که به ناوه کهرپکي تواندوه، به لام له (۳، ب) دا (به) سسره يکي به ناوه نلواوه کهری تواندوه، هسروهه له (۳، پ) دا (-ي) سسره يکي به ناوه کهری تواندوه. (سهاره ت به خودی سسره نه کيما ن، نييه گريمانه ده کيما ن، که چوره جياواز دگاني (ن، نا، ک) هسره، که به هوی ناومرؤکي سسره يانه وه له يه کتر جياکراونه ته وه). (Embick&Maranz, 2008, 6) بؤ نمونه دانه می (∅) له (۳، پ) دا تهنيا سسره می به ناوه کهری تواندوه، به لام (-ي) جگه له سسره می به ناوه کهر سسره يانه به رجه سسته ييشی تواندوه. وهک ده ييږي له (۳، ب) دا دانه می (به) پيشکره، به لام دانه می (-ي) پاشکره، هسره بؤ يه (جياوازي نيوان مؤرفيه نازاد و بهنده کيما ن، هسروهه نايا مؤرفيه بهنده کيما ن پيشکريږي، يان پاشگر، ده يټ له نهو دانه وشه کاريانه دا، که مؤرفيه کيما ن شقه ده کيما ن، کورديکريټ). (Hankamer&Mikkelsen, 2015, 1). به لام (Lowenstamm: 2010) نامازه می به نهوه کړدوه، که رپزه يه کيما ن زور له گيره که دارپزه رانه کيما ن زياتر له پوله رپه گز يک دنويټن. بؤ يه گريمانه می نهوه کړدوه، که گيره که دارپزه رانه کيما ن رپه گي به ند (Bound Root) ن. وانا له نهوه دا له رپه گه نازاده کيما ن جياوازي، که سسره يه کيما ن رافه نه کړاويان هه يه و ناتوانن به تهنيا تا ناستي فريز

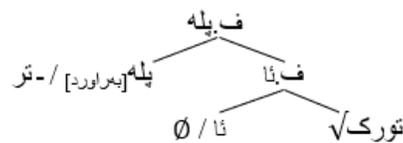
رسته‌سازیهوه تهنیا ژماره‌یه‌که و له کاتی جینگیرکردنی وشه‌کاریدا له سهر لقی (PF) ی تله‌راسازی ریزمانه‌که‌ی نهم تیوره، به پتی دموروبهر فؤرمه‌که‌ی جینگیرده‌کړیت.

(۵) تورک √:

ا. کورده‌کافی باکور به‌به‌ره ده‌تورکین. (کردار)

ب. هاکان فیدان کورده، به‌لام بق دزایه‌تیی کورد له نختاتورک تورکتره. (ناولناو)

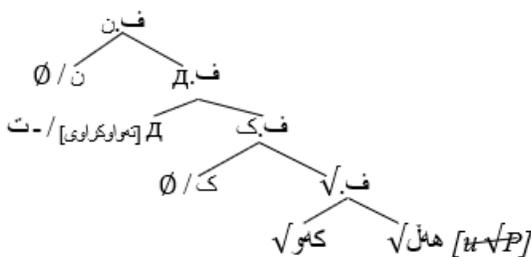
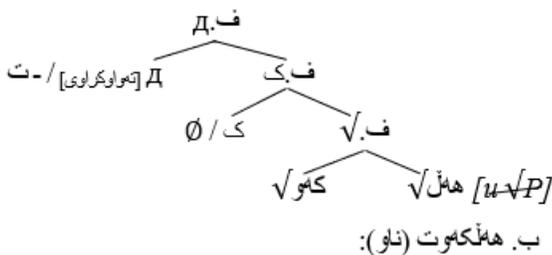

۲.۲. ره‌گه به‌نده‌کان له دروسته‌ی کرداره‌کاندا:

نیمه به شوینکه‌وتی (Creemers. et al:2018) نمو بوجونه په‌روده‌که‌ین، که نمو گیره‌که دارپژره‌ای ته‌نیا به‌ک پوله‌رگه‌ز دنوین، له راستینا سهری نه‌رکی بیناسه‌کردنی پوله‌رگه‌ز دنوین. نمو گیره‌که دارپژره‌انمش، که زیاتر له به‌ک پوله‌رگه‌ز دنوین، له راستینا ره‌گی به‌ندن.

ره‌گه به‌نده‌کان نمو ره‌گانه‌ن، که به ته‌نیا خو‌یان ناتوان تا ناستی فریز پرؤزه‌بکن، به‌لکو سپایه‌کی رافه‌نه‌کراویان هه‌به و بو نمو‌ی سپا رافه‌نه‌کراوه‌کیان پشکرتیت، پیوسته‌له‌گمل ته‌واوکه‌ریک لیکدرین. هه‌روه‌ها ته‌نیا به‌ک پوله‌رگه‌ز ناوین. به نمو پیه (همل، دا، را، موه ...)، که به‌شداری له دروسته‌ی کرداردا ده‌کن و نه‌ریتیانه پیانده‌گوتیت (گیره‌که دارپژره کرداربه‌کان)، ره‌گی به‌ندن. چونکه ته‌نیا پوله‌رگه‌زی کردار پیکناهین. هه‌روه‌ها به ته‌نیا خو‌یان ناتوان تا ناستی فریز پرؤزه‌بکن، به‌لکو سپایه‌کی رافه‌نه‌کراویان هه‌به، که به نمو شپوه‌به‌ن:

۱. همل: سپا رافه‌نه‌کراوه‌که‌ی بریتیه له [u √P]. وانا به ته‌نیا ناتوانیت تا ناستی فریز پرؤزه‌بکت، به‌لکو بو نمو‌ی سپا رافه‌نه‌کراوه‌که‌ی پشکرتیت، پیوسته‌له‌گمل ره‌گیک لیکدریت. هه‌روه‌ها، وه‌ک له نمو‌ی (V) دا درده‌که‌وت، جکه له دروسته‌ی کردار به شداری له دروسته‌ی پوله‌رگه‌زی تریشدا ده‌کت. پروانه نمو‌ی (V): (V) ا. هملکه‌وت (کردار):

له نمو‌ی (V) دا ره‌گی به‌ندی (همل √) له‌گمل ره‌گی (که √) دا لیکدراوه و سپا رافه‌نه‌کراوه‌که‌ی پشکراوه و فریزیکي ره‌ک پیکهاتوه. نمو فریزه ره‌گه له‌گمل سهریکي به‌کرداره‌ری سفر لیکدراوه و کرداریک پیکهاتوه. نمو کرداره له‌گمل سهری نهمسپیکتی ته‌واوکراویدا لیکدراوه و فریزیکي نهمسپیکت پیکهاتوه. شایه‌نی باسه تابه‌ته‌ندیه‌کی کرداری کوردی نمو‌ی، به بن جینیکي شکانه‌وه گوناکرت، لیزمشدا نمو جینی شکانه‌وه به بریتیه له

که‌وانه، هه‌ر وه‌ک (DM) بانگه‌شه‌ده‌کات، دنوینت، بگوتیت (تورک √) ره‌گیکی پیوله‌رگه‌زه و دنوینت له رسته‌سازیدا پوله‌رگه‌زکافی (ناو، ناوه‌ناو، کردار) پیبه‌خشریت.

لیزه‌دا پرسپاریک دینه‌ ناراه، وه‌ک له نمو‌ی (۶، پ) دا ده‌بینین، سهریکي به‌پوله‌رگه‌زکهر له نیوان ره‌گه‌که و نهمسپیکتی ته‌واونه‌کراویدا هه‌به، که‌وانه چون دنوینت بلین ره‌گه‌که کارلیکی نلمومورفی له‌گمل (ن) دا پیشانده‌ات؟ وه‌لامی نمو پرسپاره نمو‌ی، کاتیک دانه‌به‌ک (∅) بیت، روشنه و ده‌تواندیت بو مه‌به‌ستی نلمومورفی دموروبه‌ری (ته‌واوکراوه) په‌رچبکرت.

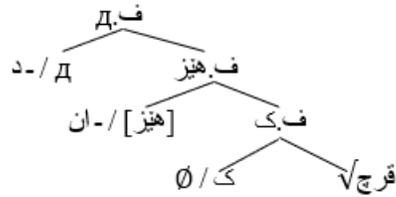
وه‌ک له سهرموه نامازمانیندا، ره‌گه‌کان نلمومورفی دموروبه‌ریان هه‌به، بویه نیمه به شوینکه‌وتی (Harley: 2014)، پیوسته‌کردنی ژماره‌ی بو ره‌گه‌کان په‌روده‌که‌ین. وانا ره‌گه‌کان له (لیستی نهمومه‌کافی رسته‌سازي) ژماره‌یان پیددرت و له لیستی دانه وشه‌کاربه‌کاندا فؤرمه جیاوازه‌کانیان به پتی دموروبه‌ره جیاوازه‌کان تومارده‌کړین. پروانه نمو‌ی (۶):

- (۶) ۱۲۲√ ← ک: نهمسپیکتی ته‌واوکراوی: وه‌ک له (ک- د- مان) دا نوپراوه.
- ← ک: سهری بکه‌رنادیارکړن: وه‌ک له (ک- ر- ا) دا نوپراوه.
- ← که: (له شوینه‌کافی ت): وه‌ک له (ده- که- ∅- م) دا نوپراوه.

وانا ره‌گی (که √)، وه‌ک (۱۲۲√) له (لیستی نهمومه‌کان) دا تومارده‌کړت، له لیستی دانه وشه‌کاربه‌کاندا نلمومورفه جیاوازه‌کافی به پتی دموروبه‌ره جیاوازه‌کان تومارده‌کړت و له کاتی جینگیرکردنی وشه‌کاریدا به پتی نمو دموروبه‌ره جیاوازه جینگیرده‌کړت. شایه‌نی باسه خودی ژماره‌که، که چنده، هیچ گرگیه‌کی نیه، به‌لکو ته‌نیا بو نمو‌ی، که ره‌گه‌کان بناسرینه‌وه. وانا ده‌کرت، هه‌ر ژماره‌به‌ک به شپوه‌به‌کی نه‌گور به هه‌ر ره‌گیک بدرت، بو نمو‌ی به شپوه‌به‌کی ناوازه بیناسیتیت. به نمو پیه نمو‌ی ده‌خرتیه ناو هملگوستی

4. کرداره کانی زمانی کوردی بی جینیکی شکانه وه گونا کین. وانا بو نه وهی نتوانریت کردارینک گو بکرتیت، ده بیت لاینکه م ئه سپینکی ته واکراوی له گه لدا بیت، یا خود نه گهر له ئه سپینکی ته وانه کراویدا بیت و ئه سپینکه که (∅) بیت، ده بیت جیناوی لکاو ری بکه و متی بکهری له گه لدا بیت.

5. له زمانی کوردیدا نه و وشه کاربانه ی، که به کردار کهر دهنوین، بریتین له (∅)، -ن/ان. جیاوازی نیوان (∅) له گه ل (-ن/ان) دا نه وه یه، که (∅) ته نها سیای پوله ره گه ز (به کردار کهر) دهنوینیت، به لام (-ن/ان) مؤر فیمیکی تیکه له و سیای به کردار کهر و بوونه هۆ (هینز Cause) دهنوینیت.

له باریکی وهک نمونه ی (20) دا، دیسان (-ن/ان) به شیوه یه کی که مدیار بکراو جینگه رده کرتیت و ئه م جاریمان ته نها سیای هینز (Cause) هکی به گه رده خرتیت. وانا ره گی (ق.ر.ج) سه رتا له ریگی به کردار کهر یکی سفروه به کردار کراوه، له ئه م باره دا ئه سپینکی ته وانه کراوی و ته واکراوی مه رجار به ره گه وه، که بریتین له (-ن، -ا) جینگه رده کرتین، چونکه به کردار کهر که رۆشنه و دهنوانریت بو مه به ستی ئه لمؤر فی ده ور وه ی پر جینکرتیت. وهک له نمونه ی (21) دا خرا و نه پروو:

(21)

أ. بيش پرچکردن: ده- ق.ر.ج - ∅، ئ، ق.ر.ج - ∅ - ا
 ب. دواي پرچکردن: ده- ق.ر.ج - ئ، ق.ر.ج - ا
 کاتيک (-ن/ان) ده جينه سه ر کرداره که، ده جينه نيوان ئه سپینک و کرداره که وه. بويه (-ن، -ا)، که دانه ی ئه سپینکی به ره ک مه رجار کراون، نامین و (∅، د) بو تواندی ئه سپینکی ته وانه کراوی و ته واکراوی جینگه رده کرتین. وهک له نمونه ی (22) دا خرا و نه پروو:

(22) أ. ئه سپینکی ته وانه کراوی: ده- ق.ر.ج - ∅ - ن - م

ب. ئه سپینکی ته واکراوی: ق.ر.ج - ∅ - ان - د - م

ههروهها له نمونه کانی وهک (زه ری، زه راندی) دا، نه وه دهرده که ویت، که دهنگی سه روشتی (زه ر) هه م به به کردار کهری (∅) و هه م به به کردار کهری (-ن/ان) به کردار دهر کرتیت و ئه م به کردار کهرانه سیای جیاواز نانوین. له ئه م جه ره بارانه دا نه و دانه وشه کاربانه ی به کردار کهر دهنوین، ناکه مه کیر کیه وه، به لکو مرؤف دهنوانیت ئاسایانه یه کیکیان بو جینگه رکردن له گرتی به کردار کهر دا هه لبژیریت.

نه نجامه کان

1. تیوری مؤر فۆلۆژی دابه شکارو دهنوانیت پروو نکرده وهی گونجاو بو شیوه گورانی دانه کانی زمانی کوردی بيشکه شسبکات. به تايهت دانه ئه رکيه کان و ره گه کان، که له دروسته ی کرداره کانا به شدارن. ههروهها هینکاری وردی دروسته کانیان بخاته پروو.
2. تیوره که وهلامیکی راست و دروستی به ره هه مینانی پوله ره گه زه کانی (ناو، ئاوه لئاو، کردار) مان ده داته وه، که له یه ک ره گه وه سه رچا وه ده گرن.
3. له زمانه وانی کوردیدا، تا ئیستا بو چوونه باوه که نه وه یه، که قه دی کرداره کان بو قه دی راپوردو و قه دی رانه بوردو جیا ده گانه وه، به لام له راستیدا نه وه ی وهک قه دی راپوردو به ره جه سه ده بیت، دهر که و متی کرداره گانه له ئه سپینکی ته واکراویدا و نه وه ی وهک قه دی رانه بوردو به ره جه سه ده بیت، بریتیه له دهر که و متی کرداره کان له ئه سپینکی ته وانه کراویدا. نه و کهر سه تانه ش، که ئه سپینکی ته واکراوی دهنوین، بریتین له: (-د / -ا / -ت / -و / -ی). نه و کهر سه تانه ش، که ئه سپینکی ته وانه کراوی دهنوین، بریتین له: (-ن، -ی، ∅). به بیی مؤر فۆلۆژی دابه شکارویش، ره گیگ هه تا به کرداره کرتیت، شکانه وه کردار یه کانبشی به سه ردانایات.

لیستی هیا و کور تکراره کان:

هیا	لیکانه وه
DM / Distributed Morphology	مؤر فۆلۆژی دابه شکارو
MP / Minimal program	مینجال پروگرام
FVI / Functional Vocabulary item	دانه ی وشه کاربی نه رگی
LVI / Lexical Vocabulary item	دانه ی وشه کاربی فه ره هگی
LF / Logical Form	فۆر می لوژی
PF / Phonological form	فۆر می فۆنۆلۆژی
ف.تا	فریزی به تا و مئا و کهر
ف.ک	فریزی به کردار کهر
ف.ن	فریزی به تا و کهر
ف.باه	فریزی باه
ف.د	فریزی ئه سپینک
ف.Σ	فریزی نه ری و نه ری و ریژه
ف.√	فریزی ره ک
↔	هاو تا بوون (به رانه و سه تانه وه)
√	شونینیی ره گیکیی جولاو
[سجا]	سجای نا به ره جه سه
[u √P]	سجایه کی رافه نه کراوی نه په شکارو ی ره گیکیی به نه. که بو په شکینی نیویستی به لیکمان له گه ل ره گیکیدا هه به
[u xP]	سجایه کی رافه نه کراوی نه په شکارو ی ره گیکیی به نه. که بو په شکینی نیویستی به لیکمان له گه ل پوله ره گه زیکدا هه به
[u x]	سجایه کی رافه نه کراوی نه په شکارو ی ره گیکیی به نه. که بو په شکینی نیویستی به لیکمان له گه ل ره گیک، یا ن پوله ره گه زیکدا هه به

سەرچاوهكان

به زمانى كوردى:

- كهرمى، سهعيد (١٣٩٦)، وشهناسى زمانى كوردى، چاپى يهكهم، چاپخانهى زانستگای كوردستان.
 مهوى، محمهد (٢٠١٠)، مؤرّفولوزى و بهيهكناچوونى پيكتاتهكان، سليتاني، چاپخانهى زانكوى
 سليتاني، بهرگى يهكهم.
 مهوى، محمهد (٢٠٢١)، مؤرّفولوزى و بهيهكناچوونى پيكتاتهكان، سليتاني، چاپخانهى زانكوى
 سليتاني. چاپى يهكهم. بهرگى يهكهم و دووم.
 مارف، ئهوردهجان (٢٠١٤)، وشهروان له زمانى كوردينا، ههولير، چاپخانهى رۆژههلات.

به زمانى ئينگليزى:

- Akkuş, et al. (2023), *Case and The syntax of argument indexation, An analysis of Sorani Kurdish, University of Pennsylvania Press.*
- Alqahtani, S.&Almufarrej, N. (2021), *Impoverishment and Underspecification To Account for Syncretism of Arabic Functional Morphemes, Al-Azhar University Press.*
- Creemers. et al. (2018), *Some Affixes are Roots, Others are Heads, Natural language&Linguist Theory.*
- Embick, D. (2015), *The Morpheme, University of Pennsylvania Press.*
- Embick, D.&Halle,M. (2004), *Aspects of The Latin Conjugation in Distributed Morphology, Linguistica Chomskyana.*
- Embick, D.&Maranz, A. (2008), *Architecture and Blocking, The Massachusetts Institute of Technology Press.*
- Embick, D.&Noyer, R. (2001), *Movement Operation after Syntax, The Massachusetts Institute of Technology Press.*
- Embick, D.&Noyer, R. (2005), *Distributed Morphology and Syntax/Morphology Interface, Oxford University Press.*
- Halle, M.&Maranz, A. (1993), *Distributed Morphology and The Pieces of Inflection, MIT Press.*
- Hankamer, J.&Mikkelsen, L. (2015), *Structure, Architecture, and Blocking, Linguistic Inquiry.*
- Harley, H. (2014), *On The Identity of Roots, University of Arizona Press.*
- Lowenstamm, J. (2010), *Derivational Affixes as Roots, Universite Paris-Diderot&CNRS.*
- Mahmood, R. (2022), *A Morpho-Syntactic Analysis of Subjunctive Mood in English and Kurdish, University of Sulaimani Press.*
- Maranz, A. (1988), *Clitics, Morphological Merger, and the mapping to phonological structure, San Diego, Calif.: Academic Press.*
- Maranz, A. (1996), *"Cat" as a Phrasal Idiom, MIT Press.*
- Maranz, A. (1998), *No Escape from Syntax, Penn Linguistics Colloquium.*
- Maranz, A. (2001), *Words, MIT Press.*
- Nevins, A. (2015), *Lectures on Postsyntactic Morphology, Harvard Working Papers in Linguistics.*
- Pfau, R. (2000), *Features and Categories in Language Production, Universitat zu Frankfurt am Main.*
- Siddiqi, D. (2006), *Minimize Exponence, University of Arizona Press.*
- Shawder, K. (2014), *Morphosyntactic Structure of Phonological Words, University of Pennsylvania Press.*